

ผลกระทบของการย้ายถิ่นฐานของประชากรเข้าสู่พื้นที่อนุรักษ์ชุมชนและมรดกทางวัฒนธรรมในประเทศไทย

สุพจน์ พรหมพยัคฆ์^{1*}, บุญชัย ขยายเกียรติกำจร¹, เรืองรงค์ รัตนปรีชาเวช¹ และ กนกวรรณ พรหมพยัคฆ์²

¹คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ²นักวิจัยอิสระ

บทคัดย่อ

ความพยายามที่จะอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมควรมุ่งเป้าที่จะอนุรักษ์ไม่เพียงแต่สิ่งของทางกายภาพ เช่น อาคารและภูมิทัศน์เท่านั้น แต่ยังรวมถึงสิ่งที่จับต้องไม่ได้ เช่น วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต อย่างไรก็ตามในประเทศไทยมักพบว่าการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์มีการกระทำที่ตรงกันข้ามกับข้อความข้างต้น กล่าวคืออาคารและลักษณะทางสถาปัตยกรรมได้รับการอนุรักษ์ไว้อย่างดี โดยไม่รักษาวิถีชีวิตและโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันการอนุรักษ์ชุมชนในประเทศไทยมุ่งเน้นไปที่การอนุรักษ์อาคารมรดกและบริเวณโดยรอบเป็นส่วนใหญ่ การอนุรักษ์ประเภทนี้มีค่าใช้จ่ายที่สูงกว่าที่ชุมชนเพียงฝ่ายเดียวจะสามารถดำเนินการไหว วิธีหนึ่งในการระดมทุนเพื่อการอนุรักษ์คือการปรับมรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว การศึกษานี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ในประเทศไทยที่คนในพื้นที่อื่นอพยพมาจากถิ่นที่อยู่เดิม มาสู่พื้นที่อนุรักษ์ดังกล่าวเพื่อหารายได้จากการท่องเที่ยว โดยศึกษาใน 3 พื้นที่ ได้แก่ ตลาดน้ำอัมพวา ตลาดร้อยปีสามชุก และตลาดเก่าเชียงคาน โดยผลการศึกษาสรุปพบว่าปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นเพราะเมื่อชุมชนได้รับการประกาศให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมแล้วชุมชนก็มีโอกาสสร้างรายได้มากขึ้น วิถีชีวิตและโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก เนื่องจากการปรับตัวดังกล่าวสามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้สำเร็จ จึงดึงดูดบุคคลภายนอกให้เข้ามาแสวงหาประโยชน์จากสถานการณ์ทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น แต่กลับผลักไสชาวบ้านดั้งเดิมออกไป ได้แก่การที่นักลงทุนอาจเสนอซื้อที่ดินและทรัพย์สินของชาวบ้านและชาวบ้านก็อาจพอใจกับข้อเสนอ นั้น ดังนั้นเมื่อชาวบ้านดั้งเดิมย้ายออกไปมากขึ้น เอกลักษณ์และเสน่ห์ของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นก็เริ่มหายไปและสูญเสียไปเกือบทั้งหมด

คำสำคัญ: ชุมชนเก่า การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

*อีเมล: supojter@gmail.com

Impacts of Migration into Conservation and Cultural Heritage Communities in Thailand

Supoj Prompayuk^{1*}, Boonchai Kajaikiatkamjorn¹, Roengnarong Rattanaapreechawet¹
and Kanokwan Prompayuk²

¹Faculty of Industrial Technology, Phranakhon Rajabhat University ²Independent Researcher

Abstract

Efforts to preserve cultural heritage should aim to preserve not only physical objects such as buildings and landscapes. But it also includes intangible things such as culture, traditions, and way of life. However, in Thailand, it is often found that the preservation of historical communities is contrary to the above statement. That is to say, the buildings and architectural features are well preserved. Without preserving their way of life and economic and social structure Especially at present Community conservation in Thailand focuses mainly on preserving heritage buildings and surrounding areas. This type of conservation is more expensive than communities alone can afford. One way to raise funds for conservation is to adapt a community's historical and cultural heritage into a tourist attraction. This study therefore aims to study the phenomenon in Thailand where people in other areas migrate from their original residences come to the protected area to earn money from tourism. This study is on 3 areas, Amphawa Floating Market, Sam Chuck 100 Years Old Market and Chiang Khan Old Market. The results of the study concluded that this phenomenon occurred when a community was declared a cultural heritage site. The community has more opportunities to generate income. People's lifestyles and economic and social structures have changed greatly. This is because such adjustments can successfully generate income for the community. Therefore, it attracts outsiders to come and take advantage of the improved economic situation. Instead, it pushes traditional villagers away. Investors may offer to buy a villager's land and property, and the villager may be happy with that offer. Therefore, when the original villagers moved out more the uniqueness and charm of the local way of life and culture began to disappear and was almost completely lost.

Keywords: Cultural Heritage Community, Heritage Conservation, Cultural Tourism

*E-mail: supojter@gmail.com

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา ได้มีกระแสของการอนุรักษ์ชุมชนดั้งเดิมหรือชุมชนประวัติศาสตร์เกิดขึ้นในประเทศไทย (Pimolsathein, 2012) ปัจจุบันย่านชุมชนที่อยู่อาศัยหลายแห่งได้รับการฟื้นฟูทั้งในด้านกายภาพ กิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม ส่งผลให้ย่านชุมชนเหล่านี้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง เช่น ริมคลองอัมพวา ชุมชนริมน้ำจันทบูร ชุมชนตลาดสามชุก ชุมชนตลาดคลองสวน ชุมชนเชียงคาน เป็นต้น (ปริญญ์ ชูแก้ว, 2557) ในชื่อของตลาดโบราณ ตลาดน้ำหรือตลาดร้อยปี กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวในวันสุดสัปดาห์ (Pimolsathein, 2012) ในสภาพการณ์ปัจจุบันของประเทศไทย การอนุรักษ์ชุมชนที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม จะเน้นไปที่การอนุรักษ์ตัวอาคารและสิ่งปลูกสร้างรวมถึงสภาพแวดล้อมทางกายภาพโดยรอบ ซึ่งในการอนุรักษ์ดังกล่าวจำเป็นต้องมีค่าใช้จ่ายมากกว่าที่ตัวชุมชนนั้นจะรับภาระได้ แนวทางหนึ่งที่มีมักจะใช้ในการจัดหาเงินทุนเพื่อมาทำการอนุรักษ์ คือ การสนับสนุนและส่งเสริมให้ชุมชนที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมปรับเปลี่ยนมาเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยใช้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าเฉพาะตัวมานำเสนอ จึงทำให้กลายมาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยม การอนุรักษ์และการพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไปนั้นเป็นเรื่องสำคัญ เพราะช่วยส่งเสริมการพัฒนาการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ ศิลปศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ ชาติพันธุ์วิทยา และมานุษยวิทยา อีกทั้งยังสามารถส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนและประเทศผ่านทางการท่องเที่ยว (Sanglimsuwan and Sanglimsuwan, 2012) การอนุรักษ์ชุมชนในประเทศไทยส่วนใหญ่เน้นในเรื่องการส่งเสริมการท่องเที่ยว ซึ่งเชื่อกันว่าจะทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดั้งเดิมที่ซบเซานั้นสามารถฟื้นฟูขึ้นได้ (Pimolsathein, 2012)

อย่างไรก็ตามเป็นที่น่ากังวลเมื่อจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น รวมถึงกิจกรรมทางสังคมเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป อาจทำให้เกิดความเสื่อมโทรม การสูญเสียลักษณะเฉพาะอันเป็นเอกลักษณ์และคุณค่าของชุมชนไปในที่สุด (Sanglimsuwan and Sanglimsuwan, 2012; ปริญญ์, 2557) ซึ่งการศึกษาเรื่องผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมจากการจัดการท่องเที่ยว จะช่วยให้สามารถกำหนดทิศทางของการท่องเที่ยวให้เกิดความสมดุลต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน หรือทำให้การท่องเที่ยวเข้ามาเพิ่มศักยภาพในการพึ่งตนเองหรืออำนวยความสะดวกที่หลากหลายแก่ชุมชน (Eawsriwong, 1989)

ปัจจุบันมีชุมชนมรดกทางวัฒนธรรมในประเทศไทยบางพื้นที่ได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยว นอกจากวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปแล้ว การเพิ่มขึ้นของมูลค่าทางเศรษฐกิจส่งผลให้ที่ดินและค่าเช่ามีมูลค่าสูงตามชาวบ้านส่วนหนึ่งขายที่ดินให้กับนายทุนรายใหญ่ มีการปล่อยบ้านให้เช่า และอีกส่วนไม่สามารถปรับตัวกับราคาเช่าที่แพงขึ้นหลายเท่าตัวได้จนนำไปสู่การย้ายออกจากพื้นที่ไปในที่สุด ดังเช่นตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชนอัมพวา ซึ่งเป็นตลาดน้ำเก่าแก่อยู่บริเวณภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย ชาวบ้านได้ขายที่ดินซึ่งเป็นที่ตั้งของบ้านไม้โบราณให้กับนายทุนเพื่อสร้างโรงแรมสไตล์

ตะวันตกที่ขัดแย้งกับภูมิทัศน์และวิถีชีวิตเดิมของพื้นที่ ที่ดินริมน้ำถูกกว้านซื้อเพื่อสร้างรีสอร์ทสมัยใหม่ใช้รองรับนักท่องเที่ยว เกษตรกรเปลี่ยนวิถีชีวิตมาทำอาชีพบริการนักท่องเที่ยวแทนอาชีพเดิม จึงเป็นที่มาของการศึกษาวิจัยนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาผลกระทบในภาพรวม ด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม จากปรากฏการณ์ที่คนในพื้นที่อ่อนโยนพามาจากถิ่นที่อยู่เดิม มาสู่พื้นที่อนุรักษ์ดังกล่าวเพื่อหารายได้จากการท่องเที่ยว ใน 3 พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ตลาดน้ำอัมพวา พื้นที่ตลาดร้อยปีสามชุก และพื้นที่ตลาดเก่าเชียงคาน
2. เพื่อศึกษาผลกระทบในเชิงลึกจากปรากฏการณ์ดังกล่าว

กรอบแนวคิด

1. แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม

องค์การวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ UNESCO ได้ประกาศ “อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ” (Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage) ใน ค.ศ. 1972 ซึ่งกำหนดว่า มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) นั้นประกอบด้วยสิ่งสร้างสรรค์ที่เป็นกายภาพ (Physical Aspect) ที่เป็นรูปแบบที่จับต้องได้ (Tangible Heritage) และสภาพที่ไม่ใช่กายภาพ (Non-Physical Aspect) เป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Heritage) ซึ่งเป็นสิ่งที่สร้างสรรค์และสั่งสมมาเป็นเวลานาน (Pimolsathein, 2013) ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) นั้นมีหลายประเภท มิได้เป็นเพียงแค่โบราณสถาน หรืออาคารเท่านั้น แต่หมายรวมถึงสิ่งแวดล้อมที่ถูกสร้างขึ้นทั้งหมดรวมทั้งระบบนิเวศ เป็นเครื่องหมายแสดงกิจกรรมและความสำเร็จของมนุษย์ในอดีต และเป็นหนึ่งในทรัพยากรที่สำคัญไม่สามารถสร้างขึ้นใหม่ได้ (Feilden and Jokileht, 1998) และความพยายามที่จะรักษามรดกทางวัฒนธรรมใด ๆ ควรมีเป้าหมายที่ไม่เป็นเพียงอนุรักษ์ด้านกายภาพรูปแบบสถาปัตยกรรมและธรรมชาติเท่านั้น ต้องรวมถึงมรดกวัฒนธรรมด้านวิถีชีวิต ศิลปะ ภาษา และขนบธรรมเนียมประเพณีด้วย ยกตัวอย่างเช่น วิธีการหาเลี้ยงชีพ ประเพณีทางศาสนาและความเชื่อ เป็นต้น

2. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

จากการประกาศแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ที่ประกอบไปด้วย Social Dimension, Economic Dimension, Environmental Dimension ซึ่งเป็นแนวคิดที่ถูกนำไปใช้ในวงกว้าง องค์การท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization: WTO) เป็นอีกหน่วยงานที่รับเอา

แนวคิดดังกล่าวมาปรับใช้กับรูปแบบการท่องเที่ยว เนื่องมาจากการท่องเที่ยวเป็นอีกหนึ่งรูปแบบกิจกรรมที่อาจก่อผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมได้ ซึ่งได้เน้นไปที่การบริการที่มีความสอดคล้องกับการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในแต่ละท้องถิ่น เพื่อให้เป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) ได้มีการประชุม Earth Summit ใน ค.ศ. 1992 ที่กรุงริโอเดอจาเนโร ประเทศบราซิล เพื่อกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน โดยเน้นว่าเป็น “การท่องเที่ยวที่ไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะจุดประสงค์ปลายทางจะเป็นที่ใด เป็นกลุ่มใหญ่กลุ่มเล็ก ทั้งพื้นที่เมืองและชนบท” (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548)

3. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism) คือ การท่องเที่ยวที่มีเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาแบบยั่งยืน โดยคำนึงถึงความสามารถของธรรมชาติ ชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิต ที่มีต่อการจัดการท่องเที่ยว โดยเน้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2539) แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน มีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาสมดุลของการพัฒนาการท่องเที่ยว ทั้งการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมควบคู่ไปกับการเติบโตทางเศรษฐกิจ ขยายความได้ว่า เป็นการท่องเที่ยวซึ่งทำให้เศรษฐกิจเจริญงอกงาม ไม่ทำลายและกระทบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยว มูลค่าทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว รวมไปถึงโครงสร้างทางสังคมของพื้นที่นั้น การพัฒนาทางเศรษฐกิจท่องเที่ยวควรเติบโตไปพร้อมกับการรักษามูลค่าทางวัฒนธรรม มีการจัดการที่เหมาะสมเพื่อหลีกเลี่ยงผลกระทบและปัญหาต่อวิถีชีวิตของชุมชน วัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคมและการเมือง (Swarbrooke, 1999; Sanglimsuwan and Sanglimsuwan, 2012)

การดำเนินงานวิจัย

ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และวิเคราะห์ผลด้วยวิธีการ Contents Analysis โดยการศึกษาแบ่งออกเป็นสองส่วนคือ ส่วนแรกเป็นการวิเคราะห์ผลสรุปจากงานวิจัยที่ผ่านมาเพื่อหาตัวแปรด้านผลกระทบที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ ส่วนที่สองเป็นการศึกษาหลักที่ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับคนในพื้นที่ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลจริงในพื้นที่จากคนที่อาศัยดั้งเดิม จำนวน 6 จาก 3 พื้นที่ เป็นการสนทนาที่มีจุดมุ่งหมายชัดเจน เพื่อการเรียนรู้และเข้าใจระดับลึกในประเด็นวิจัย (Erlandson, 1993) ใช้รูปแบบกึ่งมีโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) นักวิจัยใช้แนวคำถามเป็นแนวทางดำเนินการ แต่คำถามและลำดับการสอบถามยืดหยุ่นไปตามบริบทที่สัมภาษณ์ มีแนวคำถามที่ชัดเจน ใช้คำถามปลายเปิดลำดับสลับไปตามเหตุการณ์ และได้ทำการแบ่งพื้นที่ศึกษาออกเป็น 3 พื้นที่ คือ พื้นที่ตลาดน้ำอัมพวา จังหวัด

สมุทรสาคร พื้นที่ตลาดร้อยปีสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี และพื้นที่ตลาดเก่าเชียงคาน จังหวัดเลย ซึ่งมีที่มาจากการที่ 3 พื้นที่ดังกล่าวเป็นตัวแทนของพื้นที่ที่ได้รับการยอมรับในวงกว้างว่ามีการเติบโตที่สูงทางด้านการเป็นแหล่งท่องเที่ยว เป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยว และมีความแตกต่างทางด้านภูมิภาคและลักษณะที่ตั้ง นั่นคือพื้นที่ตลาดน้ำอัมพวา จังหวัดสมุทรสาคร เป็นชุมชนที่เชื่อมต่อกับทะเล อยู่ในเขตปริมณฑล พื้นที่ตลาดร้อยปีสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นชุมชนที่อยู่ริมแม่น้ำ อยู่ในพื้นที่ภาคกลาง และพื้นที่ตลาดเก่าเชียงคาน จังหวัดเลย เป็นชุมชนที่อยู่บริเวณติดชายแดน อยู่ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การวิเคราะห์ข้อมูลมีลำดับขั้นตอนดังนี้ ขั้นตอนแรกคือการจำแนกและจัดระบบข้อมูล (Typology and Taxonomy) โดยแยกออกเป็นประเด็นที่เกิดผลกระทบด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านวัฒนธรรม ขั้นตอนต่อมาจึงทำการเปรียบเทียบเหตุการณ์ (Constant Comparaison) โดยนำข้อมูลที่ได้มาเทียบเคียงกันในแต่ละพื้นที่ถึงความเหมือนและความต่างกันของผลกระทบที่เกิดขึ้น และขั้นตอนสุดท้ายคือการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารหรือการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งเป็นการนำข้อมูลทั้งหมดที่ได้มาวิเคราะห์พรรณนาและอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น (Creswell, 2013)

ผลการวิจัย

1. ผลกระทบในภาพรวมที่เกิดขึ้นในพื้นที่

จากบทความที่ได้รวบรวมมาการวิจัยได้แบ่งประเด็นที่ค้นพบออกเป็นสามประเด็นใหญ่ ๆ คือผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เนื่องจากการวิจัยนี้เน้นประเด็นผลกระทบเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้จึงตัดผลกระทบต่อลักษณะทางกายภาพออกไป

ประเด็นผลกระทบด้านเศรษฐกิจ พบว่าในช่วงแรกเมื่อนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น ผู้ประกอบการทุกรายต่างมีรายได้ที่ดีขึ้น แต่เมื่อเวลาผ่านไปเกิดการแข่งขันที่สูงระหว่างผู้ประกอบการประเภทเดียวกัน รายได้ตกอยู่กับผู้ประกอบการรายใหญ่ซึ่งมีเงินทุนมากกว่า ค่าครองชีพสูงขึ้น มีการนำสินค้าต่างถิ่นที่ได้รับค่านิยมเข้ามาขายในพื้นที่แทนสินค้าเดิม ๆ ในท้องถิ่น ผู้ประกอบการขัดแย้งกับชาวบ้านเพราะไม่คินผลประโยชน์ให้ชุมชน รูปแบบธุรกิจเปลี่ยนไป เป็นการขายโดยเน้นกลุ่มนักท่องเที่ยว จริยธรรมน้อยลงต้องการกำไรที่มากขึ้นทั้งจากการแข่งขันและค่าเช่าพื้นที่ที่แพงขึ้น อย่างไรก็ตามผลกระทบในทางที่ดีคือชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้น ปล่อยเช่าบ้านในราคาที่สูง มีอาชีพที่หลากหลายกว่าอาชีพดั้งเดิม

ประเด็นผลกระทบสังคมพบว่าจากเดิมที่อยู่กันแบบครอบครัวใหญ่มีชีวิตไม่เร่งรีบ ความเปลี่ยนแปลงทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวน้อยลงเนื่องจากคนในครอบครัวต้องทำอาชีพเพื่อตอบสนองนักท่องเที่ยวและมีการแข่งขันกันระหว่างคู่ค้า สังคมมีความแออัดมากขึ้นจากจำนวนนักท่องเที่ยวและพ่อค้าแม่ค้า มีการเลียนพฤติกรรมจากนักท่องเที่ยวต่างถิ่นและนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ เช่นการกินดื่มในตอนกลางคืน การเปิดเพลงของสถานบันเทิง การมีสังคมแบบคนเมือง เป็นต้น บางพื้นที่มีการเอาเปรียบ

นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในเรื่องราคา และไม่สนใจนักท่องเที่ยวชาวไทย ในส่วนข้อดีของการแลกเปลี่ยนพฤติกรรมทางสังคมคือคนในชุมชนได้ติดต่อกับบุคคลภายนอกมากขึ้น เรียนรู้และเข้าถึงข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ได้ง่าย

ประเด็นผลกระทบวัฒนธรรม พบว่า วัฒนธรรมดั้งเดิมหลายอย่างเปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญและการเปลี่ยนไปของบริบททางสังคม เช่นการตัดบาตรทางเรือของชุมชนอัมพา และการตัดบาตรข้าวเหนียวของชุมชนเชียงคาน ที่เป็นประเพณีดั้งเดิม มีความเฉพาะตัว เมื่อบริบทเปลี่ยนการตัดบาตรจึงเน้นไปที่กลุ่มนักท่องเที่ยวแทน การเลือนหายของอาชีพดั้งเดิม การแต่งกายและการใช้ภาษาพบว่าในพื้นที่เชียงคานมีการแต่งกายที่ทันสมัยตามกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เข้ามา ใช้ภาษากลางมากขึ้นและมีการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อสื่อสารกับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

สรุปได้ว่าการเข้ามาของการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนมรดกทางวัฒนธรรมนั้นก่อให้เกิดผลกระทบในทุกพื้นที่ในระดับที่แตกต่างกัน และมีประเด็นที่ได้รับผลกระทบทั้งที่เหมือนและต่างกันไป ผลกระทบมีทั้งในแง่ดีและแง่ลบ ซึ่งส่วนใหญ่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงไม่เพียงด้านสภาพแวดล้อมกายภาพ แต่ยังรวมไปถึงผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ความเปลี่ยนแปลงจะเกิดมากขึ้นตามปริมาณนักท่องเที่ยวที่เข้ามาและความมีชื่อเสียงของพื้นที่ชุมชนนั้น ๆ กล่าวคือ ยิ่งชุมชนมีชื่อเสียงและจำนวนนักท่องเที่ยวมากเท่าไรความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นจะมากตาม

2. การอธิบายในเชิงลึกถึงผลกระทบในพื้นที่

จากการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และวิเคราะห์ผลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Contents Analysis) จากการลงพื้นที่เพื่อทำการสำรวจความคิดเห็นและสำรวจสภาพการณ์จริงในพื้นที่ เพื่อเป็นการสำรวจตรวจสอบผลกระทบที่เกิดขึ้นในพื้นที่จริง ในการวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกตามพื้นที่ศึกษา 3 พื้นที่เนื่องจากผลกระทบที่เกิดขึ้นมีระดับความแตกต่างกันและสภาพการณ์ต่างกัน

พื้นที่ตลาดน้ำอัมพา จังหวัดสมุทรสาคร เป็นตลาดที่มีชื่อเสียง มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติจำนวนมาก จากการสัมภาษณ์พบว่าหลังการเข้ามาของการท่องเที่ยวเกิดความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก ราคาที่ดินพุ่งสูง ชาวบ้านส่วนใหญ่ยินดีที่จะขายอสังหาริมทรัพย์ซึ่งเป็นที่ตั้งของบ้านไม้ริมน้ำโบราณ โดยจากมุมมองของนักอนุรักษ์และคนภายนอกเห็นว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าสูงมาก ซึ่งการเข้ามาของนายทุนได้ทำการรื้อถอนบ้านเก่าเพื่อสร้างโรงแรมในสไตล์ตะวันตกที่ดูขัดแย้งกับภูมิทัศน์โดยรอบพื้นที่ แต่ปฏิเสธไม่ได้ว่าราคาที่ดินที่พุ่งขึ้นหลายล้านจะช่วยนำมาซึ่งชีวิตที่ดีกว่าและรายได้ที่เพิ่มมากขึ้นกว่าแต่ก่อน นอกจากนี้ยังมีเรื่องราคาค่าเช่าพื้นที่ที่สูงมากขึ้นทำให้ชาวบ้านบางส่วนไม่สามารถรับภาระดังกล่าวได้ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คนดั้งเดิมย้ายออกจากพื้นที่เพื่อ

ประกอบอาชีพอื่นและบางส่วนไปซื้อหมู่บ้านจัดสรรแทนการอยู่บ้านริมน้ำแบบเดิม ส่งผลให้เกิดการเข้ามาแทนที่ด้วยพ่อค้าแม่ค้าจากพื้นที่อื่น ด้านสังคมวัฒนธรรมมีความเปลี่ยนแปลงจากแต่ก่อนที่มีความเป็นชนบทและทำอาชีพเกษตรกรรม ได้เปลี่ยนมาเป็นวิถีชีวิตที่เร่งรีบ หันมาทำอาชีพค้าขายและบริการนักท่องเที่ยวแทน วัฒนธรรมดั้งเดิมถูกนำมาเสนอเพื่อตอบสนองความต้องการนักท่องเที่ยวซึ่งมีข้อดีคือเป็นการคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมดั้งเดิมอย่างการตักบาตรทางเรือ ซึ่งพฤติกรรมทางสังคมอาจแตกต่างไปจากเดิมด้วยบริบทที่เปลี่ยนไป

พื้นที่ตลาดร้อยปีสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี มีการเข้ามาของพ่อค้าแม่ค้าต่างถิ่นและนำสินค้าจากที่อื่นเข้ามาขายแทนสินค้าเดิมบ้าง แต่คนกลุ่มใหญ่ยังคงเป็นคนในพื้นที่และค้าขายสินค้าที่มีอยู่เดิม การย้ายออกจากพื้นที่เนื่องจากค่าเช่าที่แพงขึ้น บางกลุ่มจึงย้ายเข้ากรุงเทพมหานครเพื่อมองหาช่องทางอื่นในการประกอบอาชีพ สภาพสังคมครอบครัวมีความเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยและคนกลุ่มใหม่ที่เข้ามา วัฒนธรรมดั้งเดิมส่วนใหญ่ยังคงมีการสืบสานกันต่อมา เช่น การทำบุญตลาด งานกินฟรีทั้งตลาดสามชุกทุกปีของวันสิ้นปี เป็นต้น ส่วนหนึ่งอันเนื่องมาจากการมีส่วนร่วมและการเห็นคุณค่าของคนในพื้นที่เดิม

พื้นที่ตลาดเก่าเชียงคาน จังหวัดเลย เป็นชุมชนที่มีชื่อเสียงทางด้านมรดกทางวัฒนธรรมแต่ผลกระทบที่เกิดขึ้นมีน้อยกว่าสองชุมชนข้างต้น ถึงแม้จะมีการกว้านซื้อที่ดินจากนายทุนกลุ่มใหญ่ และการปรับตัวของคนกลุ่มเดิมไปสู่อาชีพบริการนักท่องเที่ยว แต่โดยรวมแล้วการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นไม่ได้ทำให้วัฒนธรรมเดิมสูญหายมากนัก และการย้ายออกจากพื้นที่เกิดขึ้นค่อนข้างน้อย อันเนื่องมาจากการบริหารจัดการในพื้นที่และการประกาศเทศบัญญัติตั้งแต่แรกของเชียงคานทำให้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นไปในทิศทางที่ค่อยเป็นค่อยไป รวมถึงการที่พื้นที่โดยรอบยังมีความเป็นชนบท แต่ปฏิเสธไม่ได้ว่าการท่องเที่ยวส่งผลต่อการเปลี่ยนไปสู่สังคมเมือง นอกจากการเปลี่ยนไปทางกายภาพแล้ว ยังมีการเปลี่ยนรูปแบบการแต่งกายที่ทันสมัย พฤติกรรมการกินดื่มเลียนแบบนักท่องเที่ยว และการใช้ภาษากลางมากขึ้นจากแต่ก่อนที่พูดภาษาท้องถิ่น

กล่าวโดยสรุปคือการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนอนุรักษ์ส่งผลกระทบที่เกิดขึ้นจริงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งมีทั้งข้อดีและข้อเสียแตกต่างกันไป การเปลี่ยนแปลงยิ่งมากยิ่งขึ้นส่งผลให้เกิดการย้ายออกจากพื้นที่เดิมของคนในพื้นที่ การบริหารจัดการที่ดีของท้องถิ่นและความเข้มแข็งของคนในชุมชนเป็นสองประเด็นสำคัญที่ลดผลกระทบดังกล่าวได้

สรุปและอภิปรายผล

ในประเทศไทยเมื่อมีการอนุรักษ์ชุมชนมรดกทางวัฒนธรรมและนำการท่องเที่ยวเข้ามาเพื่อขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจกลับพบว่า ในเบื้องต้นสามารถเก็บรักษาลักษณะทางกายภาพไว้ได้ แต่กลับเกิดความเปลี่ยนแปลงกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมดั้งเดิมและมีการย้ายออกจากพื้นที่ของคนในชุมชนในหลายพื้นที่

กล่าวโดยละเอียดคือ ชุมชนมรดกทางวัฒนธรรมมีคุณค่าทางวัฒนธรรมและเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่คนในรุ่นปัจจุบันถวิลหา การท่องเที่ยวเข้ามาซึ่งชื่อเสียงของสถานที่และดึงดูดนักท่องเที่ยวจำนวนมากเข้ามาก่อให้เกิดการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งแรงดึงดูดทางเศรษฐกิจนี้ทำให้คนภายนอกเข้ามาและเกิดโอกาสที่คนภายในชุมชนจะย้ายออก เมื่อคนเดิมย้ายออกไปจึงเกิดผลกระทบตามมาในหลาย ๆ ด้าน ซึ่งทั้งหมดส่งผลเสียในภาพรวมของความเป็นคุณค่าชุมชน โดยยกตัวอย่างชุมชนอัมพวาเป็นตัวอย่าง ซึ่งมีมูลค่าและการเติบโตทางเศรษฐกิจที่สูง และดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ ทำให้คนดั้งเดิมย้ายออกไปตามความเปลี่ยนแปลง

ซึ่งในความเป็นจริงแล้วการท่องเที่ยวไม่ควรทำลายมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ไป แนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้ชุมชนยังอยู่คือแนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งมีแนวทางที่ว่า เพื่อมุ่งเน้นการการรักษาสมดุลของการพัฒนาการท่องเที่ยวซึ่งนำไปสู่การเติบโตทางเศรษฐกิจ และการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม โดยแนวคิดนี้ตั้งอยู่บนคำจำกัดความว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน คือการท่องเที่ยวซึ่งทำให้เศรษฐกิจเจริญออกมา แต่ต้องไม่ทำลายทรัพยากรซึ่งเกี่ยวกับการท่องเที่ยว และต้องไม่ส่งผลเสียต่อมูลค่าทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว นั้น รวมถึงโครงสร้างทางสังคมของพื้นที่นั้น (Swarbrooke, 1999)

เอกสารอ้างอิง

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2539). การพัฒนาการท่องเที่ยวในทิศทางที่ยั่งยืน (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. กรุงเทพฯ: เพรสแอนด์ ดีไซน์. บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2542). การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (พิมพ์ครั้งที่ 1). คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ปริญญญา ชูแก้ว. (2557). *การอนุรักษ์ชุมชนที่อยู่อาศัยดั้งเดิมของไทย: ประสบการณ์จากการทำงานภาคสนาม*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พลัสเพรส จำกัด
- Chanpeng, M. and Chairatananonda, P. (2015). Reducing adverse impact guideline for tourism development in cultural tourism place, traditional community: A case study of waterfront community, Chiang khan District, Loei Province. *Veridian E-Journal* 8(2). Slipakorn University.
- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. Sage.
- Eawsriwong, N. (1989). Cultural community and tourism. *Chiangmai Institute of social sciences research*. Chiangmai University.

- Erlandson, D. A. (1993). *Doing naturalistic inquiry: A guide to methods*. Sage.
- Feilden, B. M., & Jokilehto, J. (1998). *Evaluation for conservation. Chap Management guidelines for world heritage sites*. 11e21.
- Feilden, Sir B., & Jokilehto, J. (1998). *Management guidelines for the world cultural heritage sites*. Rome ICCROM.
- Guzmán, P. C., Roders, A. P., & Colenbrander, B. J. F. (2017). Measuring links between cultural heritage management and sustainable urban development: An overview of global monitoring tools. *Cities*, 60, 192-201.
- Harachai P and Monsicha Bejrananda M. (2009). The tourism capacity assessment of Sisaket for the formation of provincial sustainable tourism development policy. *The 8th Asia Pacific Forum for Graduate Students Research in Tourism Conference*.
- Meak-on, S. and Bejarananda, M. (2013). Tourism Impact on Community Identity: Case of Amphawa Community. *Architecture journal 12*, KhonKhan University.
- Pewnim, M. (2003). Project development and the impact of tourism a case study floating market.
- Pimolsathein, Y. (2012). *CRITICAL ISSUES ON THE CONSERVATION OF HISTORIC URBAN COMMUNITY FOR THAILAND*.
- Pimolsathien, Y. (2013). *Conservation of urban and revival of urban*. Thammasat university.
- Pongsakornrunsilp, P. (2014). The Management of Sustainable Community-Based Tourism: The Case of Ban Kokekrai, Phang Nga Province. *International Humanities, Social Sciences and arts*, 7(3), 650-665.
- Sanglimsuwan, K . and Sanglimsuwan, S. (2012). Sustainable cultural heritage tourism. *Executive Journal 32*(4), 139-146.
- Seyanont, A. (2009). The Prevention of Deterioration and Natural Resources and Environmental Conservation of Amphawa Floating Market. *Thai Chamber of Commerce journal 29* (4).
- Sudchaya, S. (2009). *Urban conservation*. Amarin printing and publishing, Bangkok.
- Swarbrooke, J. (1999). *Sustainable Tourism Management*. London: CABI.
- Tharawan, A. and Pewnim, M. (2014). Social – Cultural Impacts Of Tourism Management In Chiang Khan, Loei Province. *Thailand Graduate research conference*.